

Kolejny referat wygłosił prof. Jacek Sobczak (UAM/WSHiP), sędzia Sądu Najwyższego, nt. *Między wolnością wypowiedzi a ochroną wolności religii*. Prelegent nawiązał w swoim referacie do fundamentalnego pytania o to, czy wolność sumienia i wyznania jest wartością absolutną. Wolność wypowiedzi – stwierdził – nie jest wartością absolutną. Poddał krytyce orzecznictwo Europejskiego Trybunału Prawa Człowieka, zarzucając mu brak rzetelnego uzasadniania treści orzeczeń. Ostrzegął, że rozstrzygnięcia Trybunału bez kontekstu historycznego i społecznego prowadzą do zaniżania standardów ochrony praw człowieka. Podkreślił, że dziennikarz powinien ostrożnie wypowiadać się co do kwestii związanych z wolnością sumienia i wyznania. Wolność wypowiedzi – podkreślił prelegent – to wolność każdego do wypowiedzi a nie wolność wypowiedzi dziennikarza.

W dyskusji po zakończeniu obrad prof. Zbigniew Hołda zwrócił uwagę na aspekt iluzoryczności poszanowania wolności religijnej w polskim ustawodawstwie na przykładzie sprawy *M. Grzelak przeciwko Polsce* (7710/02). Dr Ireneusz Kamiński stwierdził, że Europejski Trybunał Praw Człowieka poszukuje interpretacji adekwatnej w sprawach dotyczących wolności sumienia i wyznania.

Na zakończenie konferencji głos zabrał prof. Stanisław Wójcik. Stwierdził, że proces kształtowania praw człowieka trwa, choć fundamenty pozostały te same. Religia – przekonywał – chroni człowieka przed totalitaryzmem. Wyraził zaniepokojenie tendencjami ignorowania wartości religijnych.

Konferencję *Religia a prawa człowieka* zamknął prof. Stanisław Wójcik, kierując szczególne podziękowania za zorganizowanie XXV Dni Praw Człowieka oraz aktywność prof. Krzysztofa Motyki w zapraszaniu wybitnych uczonych.

Michał Zawisłak

Konferencja naukowa pt. *Konkordat Polski w 10 lat po ratyfikacji*, Warszawa, 10 kwietnia 2008 r.

W dniu 10 kwietnia 2008 r. na Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie odbyła się konferencja naukowa pt. *Konkordat Polski w 10 lat po ratyfikacji*, zorganizowana przez Wydział Prawa Kano-

nicznego UKSW i Stowarzyszenie Kanonistów Polskich. Miała ona na celu podjęcie naukowej refleksji nad skutkami realizacji Konkordatu zawartego między Stolicą Apostolską a Rzeczpospolitą Polską w dniu 28 lipca 1993 r. i ratyfikowanego w dniu 23 lutego 1998 r. Impulsem do jej organizacji była 15 rocznica podpisania Konkordatu i 10 rocznica jego ratyfikacji. Stąd do udziału w konferencji zaproszono osoby biorące udział w procesie przygotowania a następnie podpisania tej umowy lub pełniące w tym czasie ważne funkcje kościelne i państwowe.

Obrady w Auli Jana Pawła II otworzył ks. prof. dr hab. Józef Wroceński, Dziekan Wydziału Prawa Kanonicznego. W swoim wystąpieniu przypomniał najważniejsze cele, dla jakich zawierane są umowy konkordatowe. Podkreślił, że konkordat jako międzynarodowa, dwustronna umowa zawierana na zasadzie partnerstwa między Stolicą Apostolską a najwyższymi władzami danego państwa, nie zmierza do wprowadzenia podstaw państwa wyznaniowego, ale stanowi gwarancję wzajemnego poszanowania zasady niezależności i autonomii państwa i Kościoła. Oparta na ustaleniach prawnych regulacja wzajemnych stosunków między państwem a Kościołem nie stanowi dla nikogo zagrożenia, lecz służy obu społecznościom. Państwo powinno więc wspólnie z Kościołem jednoczyć siły dla rozwoju dobra wspólnego. Uczestników konferencji powitali także ks. prof. dr hab. Ryszard Rumianek, Rektor UKSW oraz ks. prof. dr hab. Józef Krukowski (UKSW/KUL), przewodniczący komitetu organizacyjnego konferencji.

Słowo wstępne wygłosił ks. abp Józef Kowalczyk, Nuncjusz Apostolski, który stał na czele delegacji Stolicy Apostolskiej opracowującej tekst Konkordatu i w dniu 28 lipca 1993 r. złożył pod nim podpis. Książę abp przypomniał drogę do zawarcia Konkordatu. Początek jej sięga roku 1945, kiedy to Tymczasowy Rząd Jedności Narodowej jednostronnie uznał za nieobowiązujący Konkordat z 1925 r. Konferencja Episkopatu Polski przez cały okres powojenny zabiegała o uregulowanie wzajemnych stosunków między państwem a Kościołem, jednak taka możliwość pojawiła się dopiero po upadku rządów komunistycznych. Kończąc swój wykład, Nuncjusz zaznaczył, że Konkordat zawiera prawne sformułowanie ogólnych zasad wzajemnych odniesień Kościoła i państwa, natomiast uszczegółowienie tych zasad pozostawiono prawu wewnętrznemu danego państwa, w oparciu o uzgodnienia podjęte w ramach komisji konkordatowej, składającej się z przedstawicieli strony państwowej i kościelnej.

Pierwszej sesji obrad przewodniczył ks. abp Sławoj Leszek Głódź, Przewodniczący Rady ds. Środków Społecznego Przekazu KEP. Rozpoczął je referat dr Hanny Suchockiej, ambasadora RP przy Stolicy Apostolskiej, pełniącej w 1993 r. urząd Premiera RP. W swoim wystąpieniu pt. *Polski model relacji państwo-Kościół w świetle Konstytucji RP i Konkordatu z 1993 r.* pani ambasador zauważyła, że zawarcie konkordatu wpisało się w cały nurt prowadzonej wówczas przez Polskę polityki zagranicznej, mającej na celu uregulowanie na nowo stosunków z innymi państwami, w zmienionej po rozpadzie bloku wschodniego sytuacji politycznej w Europie. Opisując model relacji między państwem a Kościołem, stwierdziła, iż określony on został w art. 25 Konstytucji, który wyklucza wprowadzenie państwa wyznaniowego, i stanowi istotne odniesienie dla interpretacji przepisów Konkordatu. Wskazując najważniejsze cechy przyjętego modelu, wymieniła zasadę pluralizmu i równości kościołów w realizowaniu prawa do wolności religijnej, zasadę wzajemnej autonomii i niezależności państwa i kościołów oraz ich współdziałania dla dobra wspólnego, zasadę wolności kultu, swobody dokonywania zmian w strukturze terytorialnej Kościoła i obsadzania urzędów kościelnych, a także osobowości prawnej Kościoła katolickiego. Oceniała przyjęty model jako „optymalny” i zwróciła uwagę, iż polskie rozwiązania znalazły naśladowców w wielu krajach europejskich, głównie postsocjalistycznych.

W kolejnym referacie ks. bp prof. dr hab. Wiktor Wysoczański, Rektor ChAT, przedstawił *Wpływ Konkordatu z 1993 r. na sytuację prawną kościołów i innych związków wyznaniowych mniejszościowych*. W swoim wystąpieniu zwrócił uwagę na przepis art. 25 ust. 5 Konstytucji RP, który maksymalnie zbliża do regulacji konkordatowej tryb uregulowania stosunków między państwem a innymi poza Kościołem katolickim związkami wyznaniowymi. Przepis ten, mimo ponad 10 lat obowiązywania Konstytucji RP, nadal nie znalazł swej realizacji. Za najpilniejszą w tym względzie uznał potrzebę uregulowania sytuacji prawnej Muzułmańskiego Związku Religijnego. Oceniając wpływ Konkordatu na sytuację kościołów mniejszościowych, prelegent stwierdził, że zmiany wprowadzone przez tzw. ustawy okołokonkordatowe przyniosły w efekcie umocnienie sytuacji prawnej tych kościołów. Zastrzegł jednak, iż z końcową jednoznacznie pozytywną oceną zaczekać należy do czasu pomyślnego wprowadzenia w życie przepisu art. 25 ust. 5 Konstytucji RP.

Sesję przedpołudniową zakończyło wystąpienie ks. prof. dr hab. Józefa Krukowskiego. W referacie pt. *Realizacja Konkordatu z 1993 r. w polskim*

porządku prawnym przedstawił on stosowanie Konkordatu w ciągu 10 lat jego obowiązywania. Podsumowując swoje rozważania, stwierdził, iż Konkordat okazał się instrumentem pożytecznym w regulacji stosunków między państwem a Kościołem. Przysłużył się stabilizacji stosunków wyznaniowych w Polsce w zakresie poszanowania wolności religijnej, a jego unormowania okazały się skuteczne, szczególnie w zakresie działalności charytatywnej, oświatowo-wychowawczej oraz ochrony zabytków należących do dziedzictwa kulturowego. Zwrócił przy tym uwagę na potrzebę – jego zdaniem – zawarcia dwóch nowych konkordatów parcyjnych, które powinny dotyczyć systemowego uregulowania finansowania instytucji kościelnych oraz określenia sytuacji prawnej Ordynariatu Polowego WP.

Sesja druga, prowadzona przez ks. bpa prof. dr hab. Andrzeja Dziegę, Przewodniczącego Rady Prawnej KEP, poświęcona została szczegółowym zagadnieniom związanym z Konkordatem z 1993 r. Rozpoczął ją referat ks. prof. dr hab. Wojciecha Góralskiego (UKSW) pt. *Ochrona małżeństwa i rodziny*. Wspomniana ochrona wyraża się w konkordatowych regulacjach dotyczących zawierania małżeństwa i orzekania w sprawach małżeńskich. W art. 10 Konkordatu przewidziano możliwość wywarcia – po spełnieniu określonych przesłanek – skutków cywilnych przez małżeństwo zawarte w formie kanonicznej, a także autonomię sądownictwa kościelnego i państwowego w sprawach małżeńskich. Ponadto strony zawierające umowę zadeklarowały wolę współdziałania na rzecz obrony i poszanowania instytucji małżeństwa i rodziny, będących fundamentem społeczeństwa.

W kolejnym wykładzie ks. prof. dr hab. Krzysztof Warchałowski (UKSW) skoncentrował się na regulacjach konkordatowych dotyczących *Szkolnictwa i nauczania religii*. Konkordat gwarantuje Kościołowi zakładanie i prowadzenie placówek oświatowych i wychowawczych zgodnie z przepisami prawa kanonicznego i przy zachowaniu przepisów prawa polskiego. Prelegent omówił szczegółowo przepisy konkordatowe określające status prawny szkół katolickich, w tym prawa i obowiązki personelu pedagogicznego i uczniów tych szkół, jak również przepisy dotyczące zakładania szkół wyższych w tym uniwersytetów, odrębnych wydziałów i wyższych seminariów duchownych. Następnie przybliżył postanowienia Konkordatu regulujące nauczanie religii w przedszkolach i szkołach publicznych prowadzonych przez organy administracji państwowej i samorządowej. Podkreślił przy tym zasadę fakultatywności obowiązującą przy organizowaniu takiego nauczania, która służy maksymalnemu zagwarantowaniu wolności religijnej. Zwrócił także uwagę na dyskusję, jaka toczy

się wokół sprawy wliczania stopnia z religii do średniej ocen, a także możliwości zdawania religii jako przedmiotu maturalnego.

Na zakończenie *Kompetencje Komisji Konkordatowej Stolicy Apostolskiej i Rządu RP* przedstawił ks. dr Witold Adamczewski. Umocowaniem prawnym działalności komisji jest regulacja art. 22 ust. 2 Konkordatu. Faktycznie powołane zostały dwie komisje: kościelna i rządowa. Zadaniem ich jest wprowadzenie w życie przepisów Konkordatu oraz podejmowanie problemów związanych z relacjami państwo–Kościół. Komisje zajmowały się już następującymi zagadnieniami: wprowadzeniem w życie przepisów dotyczących uznania przez państwo skutków cywilnych małżeństw wyznaniowych, sprawą ubezpieczeń osób duchownych, organizacją nauczania religii w przedszkolach, statusem prawnym szkół wyższych prowadzonych przez Kościół oraz wydziałów teologii na uniwersytetach państwowych, duszpasterstwem w szpitalach i więzieniach, sprawą uzyskiwania osobowości prawnej przez osoby prawa kanonicznego, a także problematyką współpracy w zakresie ochrony i udostępniania archiwaliów znajdujących się w zbiorach kościelnych. Trwają prace nad opracowaniem całościowych zasad finansowania działalności Kościoła.

Zarówno prelegenci, jak i uczestnicy dyskusji wieńczącej obrady Konkordat Polski oceniali jako nowoczesny i modelowy w krajach postkomunistycznych. Zwracano uwagę, iż pośrednio przyczynił się on także do poszanowania praw innych kościołów i związków wyznaniowych. Umowa konkordatowa, jak oceniono z perspektywy czasu, przyczyniła się do budowania pokoju religijnego i społecznego w Polsce, a realizacja jej postanowień zaowocowała wzrostem dobra wspólnego, zarówno dla Kościoła, jak i dla państwa i ludzi w Polsce. Kończąc obrady, ks. prof. dr hab. Józef Wroceński zapowiedział publikację wygłoszonych podczas konferencji referatów w kwartalniku „Prawo Kanoniczne”.

Marta Ordon

V Zjazd Katedr Prawa Wyznaniowego *Bilateralizm w stosunkach państwo-kościelnych*, Krasnobród, 13-15 maja 2008 r.

W dniach 13-15 maja 2008 r. Wydział Zamiejscowy Nauk Prawnych i Ekonomicznych KUL w Tomaszowie Lubelskim zorganizował ogólno-